

PAISATGES EN EXTINCIÓ? LA DISMINUCIÓ DE LA SUPERFÍCIE AGRÀRIA A L'ÀMBIT METROPOLITÀ DE BARCELONA (1955-2004)

VALERIÀ PAÛL I CARRIL¹
INSTITUT D'ESTUDIS TERRITORIALS
familia.paul@terra.es

Resum

El present text és una síntesi, centrada en el període 1955-2004, d'un treball anterior més ampli sobre l'estat i l'evolució contemporània dels espais agraris de l'àmbit metropolità. Després d'unes consideracions metodològiques, el nus de la comunicació es dedica al debat dels principals resultats. Es conclou amb la necessitat d'implantar una política territorial que permeti aturar la caiguda de la superfície agrària a l'àrea d'estudi.

---

1. Introducció

Un dels processos clau de l'agricultura catalana els últims decennis ha estat la pèrdua constant de superfície agrària, especialment marcada a les àrees de muntanya i a les comarques fortament urbanitzades. Situats en aquesta segona tessitura, ens proposem d'estudiar la dismi-

---

1. L'autor forma part de l'equip del projecte de recerca SEJ2006-15331-C02-02 (IP doctor Joan Tort i Donada).

nució dels espais agraris a l'àrea de Barcelona els darrers cinquanta anys. Entendrem per *àrea, regió o àmbit de Barcelona* les set comarques que, d'ençà de l'aprovació del Pla Territorial General de Catalunya (PTGC) l'any 1995, legalment formen part de l'àmbit metropolità.

L'objectiu fonamental d'aquesta contribució és presentar les dades estadístiques i les representacions cartogràfiques bàsiques per comprendre la magnitud de la pèrdua dels espais agraris de l'àrea d'estudi. En aquest sentit, convé assenyalar que aquí exposem un resum de l'anàlisi duta a terme amb motiu d'una tesi doctoral (Paül, 2006). Ens interessa particularment la disminució de la superfície agrària, de manera que deixarem ara de banda canvis interns de tipus d'usos del sòl agraris, impossibles de tractar amb un mínim rigor en l'espai disponible.² Centrem l'atenció en la segona meitat del segle XX, atesa la intensitat de les transformacions territorials esdevingudes durant aquest temps.

2. Apunts metodològics

La tècnica fonamental emprada és la comparació diacrònica. Es tracta d'un procediment habitual en estudis sobre espais agraris, però que —a escala de conjunt— ens sembla inèdita a la regió d'estudi. Al seu torn, les estadístiques oficials són la principal font utilitzada. Tanmateix, convé esmentar d'entrada que les dades disponibles sobre usos del sòl estan plenes d'errors, omissions i dificultats de diversa mena. En aquest sentit, hi ha el problema de la impossibilitat de comparar-les perquè s'han elaborat amb criteris diferents i àdhuc contradictoris. És el cas, a tall d'exemple, de les xifres desiguals que ofereixen els formularis 1T i els censos agraris quan es tracta de determinar l'extensió dels conreus a la regió d'estudi (taula 1). L'observació detinguda de les diferències ens porta a posar de manifest la gravetat dels problemes metodològics amb què hom es troba quan s'enceta aquesta mena de treballs.

La taula 1 recull dues sèries de dades ofertes el mateix any pel DARP,³ que no coincideixen entre si. Sembla com si el Cens agrari (CA) subestimés els espais agraris respecte als formularis 1T, excepte en el cas del Vallès, en què s'esdevindria el contrari. És cert que, com és sabut, el CA computa les explotacions per municipis i per això en alguns casos la superfície agrària pot ser menor o major que la real, cosa que als 1T no succeeix; tanmateix, el quadre és a escala comarcal i en realitat aquesta mena de variacions de detall del CA, significatives a escala municipal, tendeixen a reduir-se en escales superiors. En aquest sentit, a la taula 1 les variacions tenen poca justificació, perquè provenen del mateix organisme

2. En un pla terminològic, entenem aquí *ús del sòl* com a mot intercanviable amb *cobertura del sòl*, malgrat que els últims anys s'ha tendit a distingir entre una paraula i una altra. Tanmateix, la geografia agrària tradicional ha considerat que un *ús del sòl* es refereix a l'aspecte que ofereix el territori. Només darrerament s'ha introduït *cobertura del sòl* en aquest mateix sentit, tot proposant relegar *ús del sòl* a la idea d'utilització d'un territori.

3. Fins al 2006 el departament competent en matèria agrària s'anomenava Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP). D'aleshores ençà s'anomena Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural (DAR).

Taula 1. Comparació de les superfícies agràries per comarques, segons fonts diferents (1999)

	% terres llaurades per comarca Cens agrari	% conreus per comarca 1T	Diferència relativa calculada respecte a 1T
Alt Penedès	38,41	39,57	2,93
Baix Llobregat	8,94	11,18	20,02
Barcelonès	0,35	2,40	85,48
Garraf	9,97	11,36	12,26
Maresme	9,35	12,51	25,24
Vallès Occidental	11,68	9,40	-24,24
Vallès Oriental	13,66	13,15	-3,88
Total	15,80	16,36	3,43

Font: Elaboració pròpia a partir de CA1999 i Estadístiques agràries i pesqueres de Catalunya (2000).
Disponible a Internet: <http://www.gencat.net/darp> (Consulta: novembre del 2003).

i, malgrat que s'obtenen per procediments diferents, potser seria hora que l'Administració comencés a oferir dades precises de superfícies agràries, sense variacions que, segons la font, arriben al 25 % —i, excepcionalment, al 80 %— per comarca.

Sigui com vulgui, les estadístiques són les que tenim, no pas les que volem. Per tant, hem de treballar-hi amb una certa cautela, però al capdavant emprar-les perquè no hi ha cap altra opció i perquè, d'altra banda, seria impossible generar les nostres pròpies dades a partir de fotografia aèria per a diferents moments, prou detallada i per a una regió de 3.200 km². En consonància amb la nostra manera de treballar, i malgrat tots els capteniments, es troben treballs que també es basen en la comparació de sèries estadístiques diverses: seria el cas de Giralt (1950) o de Majoral (1988). Evidentment s'imposa la prudència en els resultats i la necessitat d'explicitar la naturalesa de les fonts. Per a treballar-hi amb garanties, ens vam proposar una sèrie de condicions, que passem a relatar de manera molt breu a continuació.

Preferim, a efectes comparatius, les fonts estadístiques sobre aquelles que es deriven de teledetecció o d'interpretació de fotografia aèria. Tanmateix, aquestes darreres s'empraran en algun cas convenientment fonamentat.

Tant com sigui possible, comparem sèries pertanyents a la mateixa font estadística, això és, posar en relació els diferents CA (per exemple, de 1972 a 1999) o els diferents anys en què tenim els fulls 1T (1973 i 2004). De tota manera, convé subratllar que els organismes

Taula 2. Principals fonts estadístiques emprades en la recerca

Font	Anys	Codi	Recobriment
Cadastre	1955-1956	CD1955	Complet
Fulls 1T	1973, 2004	1T1973, 1T2004	Complet
Cens agrari	1972, 1982, 1989, 1999	CA (amb l'any que correspongui)	Complet

que proveeixen aquestes fonts reconeixen que hi han introduït canvis progressius i, per tant, dins d'una mateixa sèrie, també es donen disfuncions, algunes de les quals són d'entitat.

Quan això darrer no és possible, acceptem com a vàlida la comparació entre distintes fonts. Una altra situació en què hem procedit d'aquesta manera és quan ha passat un període de temps important i, per tant, les diferències de detall han tendit a rebaixar-se.

Atesos els problemes observats en la classificació de superfícies boscoses, erms, pastures, guarets, etc. —superfícies que, en termes generals, ara no interessen— hem preferit treballar per a totes les fonts amb *terres conreades o llaurades*— i no amb el total de la superfície agrària útil. Aquest procediment ens ha comportat una tasca de recàlcul, però incloure usos no agrícoles implicaria una indeterminació general en moltes comparacions.

Un cop fetes aquestes puntualitzacions, passem a comentar breument cada font. A la taula 2 les resumim, i n'indiquem el codi que a partir d'ara emprarem per a referir-nos-hi.

a) El cadastre (CD). El primer cadastre de rústica de debò, elaborat amb criteris moderns, és el del 1955-1956. Malgrat algunes actualitzacions, encara és vigent en força municipis. Tanmateix, no hi fa res que no estigui actualitzat més que parcialment, perquè sols ens interessa el corresponent al 1955-1956. Autors com Majoral (1979) coincideixen a indicar que aquell primer cadastre és una informació fiable, d'una gran precisió, un grau d'error mínim i, en general, amb una baixa incidència de les ocultacions que afecten altres fonts.

b) Els fulls 1T. A diferència dels censos, els models 1T es fan anualment i representen els treballs realitzats entre l'1 de setembre d'un any donat i l'1 de setembre anterior, més els cultius permanents no modificats. Hom reconeix que «[s]i bé les dades de terres de cultiu (herbacs i llenyosos) [hi] tenen una certa consistència [...], les dades més generals de distribució general de la superfície tenen un grau de fiabilitat molt baix» (DARP, 2000, p. 115). De fet, el problema principal que indicava Majoral (1979) per als 1T del començament de la dècada dels setanta segueix intacte trenta anys després: la fiabilitat hi és molt baixa i els errors de comptabilitat hi són la norma. Tanmateix, és la millor font que tenim en determinats moments; al començament dels setanta ja existien els censos agraris, però el detall i la fiabilitat eren més deficients que els dels fulls 1T, i per això Majoral (1979) va

preferir l'ús dels IT. De tota manera, si IT1973 en certa manera era admissible que continués errors, ho és menys que a hores d'ara en continuï tenint. Però és l'única font recent amb què comptem i volíem donar una versió com més actualitzada millor de l'evolució dels espais agraris.

c) *El Cens agrari (CA)*. És una altra font clàssica en estudis geogràfics. Tanmateix, Majoral (1979) prevenia sobre el seu ús atesos els problemes que comportava. Anys després la mateixa Majoral (1997) hi reconeixia avanços, sobretot mercès a l'adequació als patrons censals europeus. El primer CA acceptable en aquest sentit és el del 1982. Per tant, treballarem de manera sistemàtica amb els CA a partir del 1982, amb alguna referència al de 1972 quan convingui. La dificultat principal que hom troba als censos és el fet que la unitat base són les explotacions i no els municipis, per la qual cosa les terres d'una explotació que formen part d'un altre terme s'imputen al primer municipi, i no al segon.

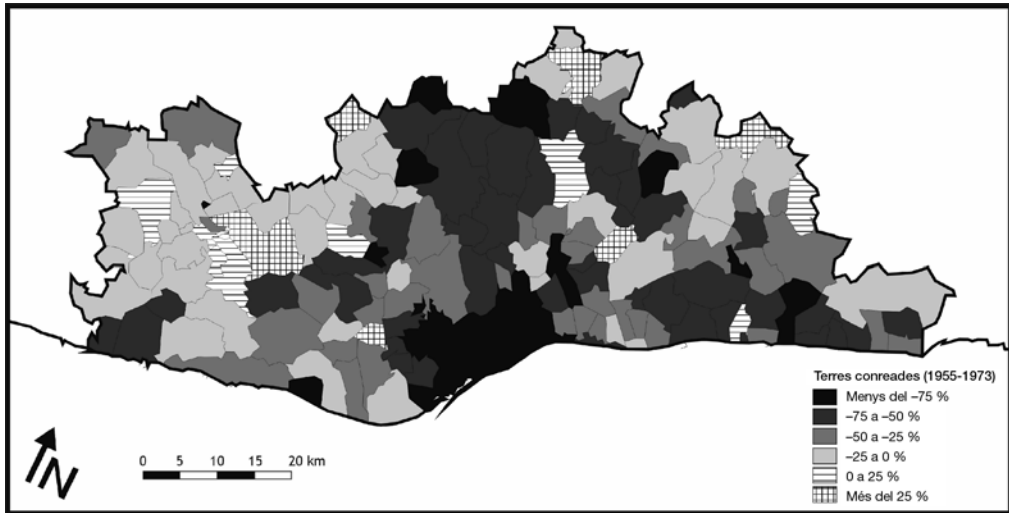
3. Resultats i discussió

Unes xifres globals permeten posar en relleu la magnitud de l'evolució dels territoris agraris de la regió d'estudi: les terres conreades significaven 126.017 ha l'any 1955, és a dir, aproximadament un 40 % de la regió, i per a l'any 2004, l'estimació del DARP era de 49.126 ha, el que equival a poc més del 15 % de l'àmbit.⁴ La tendència que es desprèn és colpidora: en cinquanta anys la reducció de l'agricultura ha estat aguda, d'un -61 %, el que vol dir que sols resta el 39 % de l'espai agrari originari; la taxa anual és del -1,25 %, això és, unes pèrdues anuals d'uns 16 km². La reducció ha estat intensa i, això no obstant, desigual en l'espai i en el temps.

Desagreguem el període que ens ocupa en els intervals 1955-1973 (entre CD1955 i IT1973, mapa 1), 1972-1999 (entre CA1972 i CA1999, mapa 2) i 1999-2004 (entre CA1999 i IT2004, mapa 3). A banda, per al 1987-2002 hem elaborat un mapa específic amb bases obtingudes per teledetecció, que dona el detall més enllà de l'escala municipal i, per tant, permet conèixer els canvis concrets esdevinguts en l'etapa més recent (mapa 4).

Quant a l'evolució entre 1955 i 1973, la cartografia posa de manifest una reducció generalitzada a l'entorn immediat de Barcelona, on força municipis van perdre la meitat o més dels seus espais agraris (mapa 1). El creixement urbà i industrial d'aquest període és darrera d'aquesta tendència: en un interval temporal gairebé idèntic la superfície urbana es dobla, de 1956 a 1972, d'11.500 ha a gairebé 23.000 ha (figura 1). I aquest creixement urbà i industrial té lloc precisament en aquelles àrees en què més reculen els territoris agraris: la conurbació de Barcelona, els municipis del Baix Vallès —per exemple, a Montcada i Reixac, en què es construeixen en aquell moment polígons industrials de grans dimen-

4. Dades de CD1955 i IT2004, respectivament. IT2004 té fiabilitat baixa, però el DARP donava a CA1999 la dada de 51.202 ha de terres llaurades, cosa que ens fa pensar que la valoració continguda a IT2004 és coherent: la xifra és semblant i ens sembla plausible que de 1999 a 2004 la superfície agrària hagi perdut unes 2.000 ha.

Mapa 1. Evolució de les terres conreades per municipis (1955-1973).
 Font: Elaboració pròpia a partir de CD1955 i 1T1973.

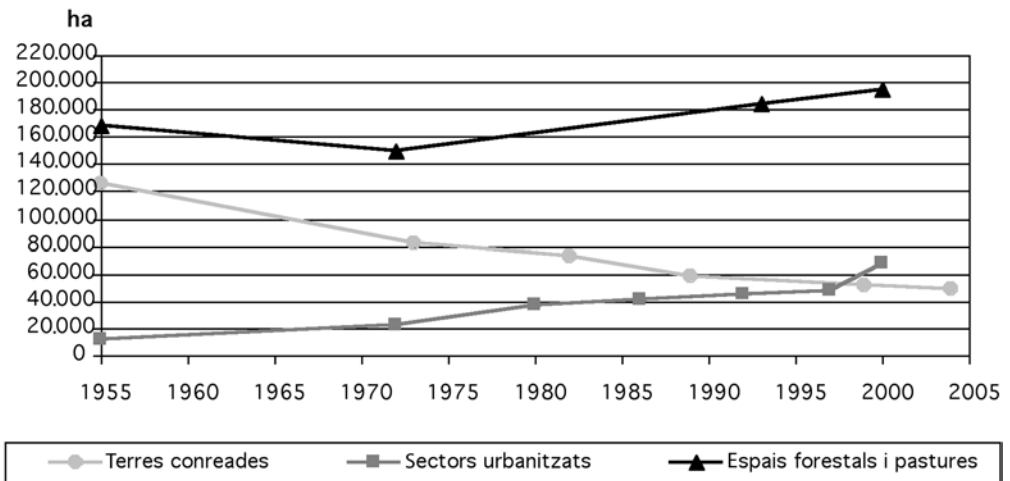
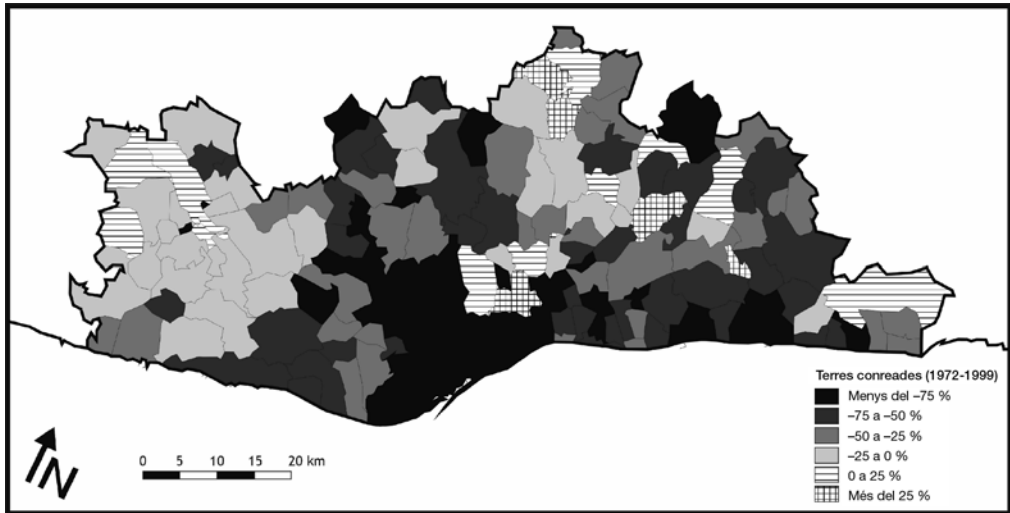

Figura 1. Evolució dels usos del sòl de la regió metropolitana de Barcelona (1955-2004).
 Font: Elaboració pròpia a partir del CA1982-1999; CD1955; Ibàñez (2004); *Inventari Ecològic i Forestal de Catalunya* 1993; Solans (2002) i 1T1973-2004T.

sions, i es destrueixen bones terres de regadiu— i, en menor mesura, els municipis de les muntanyes de l'Ordal —en què ja es construeixen les primeres urbanitzacions de grandària considerable—, el Vallès Occidental, el Garraf meridional (Canyelles, Vilanova i Cubelles), o el sector costaner del Maresme. A banda, es detecten alguns municipis de muntanya que tenen reduccions importants de superfície agrària. Pels usos del sòl existents, sabem que aleshores, a les zones de muntanya de l'àrea d'estudi, la manca d'alternatives a la vinya va produir un abandonament agrari, per bé que les reduccions d'etapes anteriors per motius similars havien estat també significatives. Només es registren augments en alguns municipis del Penedès o del Vallès. Globalment, la taxa de pèrdua de territoris agraris en els divuit anys transcorreguts entre 1955 i 1973 és de gairebé un -2 % anual; en total, representa un -35 %, que en bona mesura s'ha de relacionar amb pèrdues de territoris agraris que estaven en regadiu i que eren de bona qualitat.

Quant al període 1972-1999, la pèrdua registrada torna a ser d'un -35 %, per bé que, en tractar-se d'un període més llarg, la taxa anual és d'un $-1,3$ %. Tanmateix, l'anàlisi detinguda dels períodes intercensals que hi ha dins d'aquests vint-i-set anys ens permetria afinar més i tenir en compte que la pèrdua de territoris agraris en els anys de la crisi econòmica, principalment de 1972 a 1982, va ser molt lenta, inferior al -1 % anual, però que després s'accentuà: al període 1982-1989 es registra un $-1,43$ % anual, i al 1989-1999 la taxa es torna a moderar, tot i seguir força alta (un $-1,2$ % per any). La conurbació de Barcelona, ara incloent-hi municipis més llunyans com Castellbisbal o Sant Cugat del Vallès, segueix al capdavant pel que fa a la disminució de l'agricultura en els seus termes. Si acumulem les reduccions del -75 % que es repeteixen al 1955-1972 i al 1972-1999, entenem per què en aquests moments alguns municipis ja han perdut tots els seus territoris agraris o estan en una situació *crítica*, en el sentit que només hi resten petits racons agrícoles realment marginals. En efecte, l'agricultura es pot donar per extingida a Barcelona i rodalia immediata, en alguns municipis del Maresme i a força municipis de muntanya —Ordal-Garraf, Montnegre, Montseny, etc. La reducció dels territoris agraris hi arrenca de molt abans, tot i que en alguns municipis s'intensifica, sens dubte, en aquest període 1972-1999, tant per l'abandonament de terres (Tagamanent, Aiguafreda, Òrrius), com per l'extensió d'urbanitzacions (Vallirana, Corbera, Collbató, Sant Fost, Teià). Una altra zona en què la pèrdua de sòls agraris és notable és la riba del Llobregat, del Prat a Martorell, amb tota probabilitat per l'expansió urbana i industrial que hi té lloc, i molts municipis del Maresme. En alguns altres termes, com ara Sabadell, Terrassa o Granollers, les pèrdues són significatives, relacionades també amb els creixements residencials i industrials.

A grans trets, la dinàmica negativa de les terres agràries descrita al mapa 2 s'ajusta al ritme de creixement urbà anual que Solans (2002) quantifica de manera precisa: les reduccions més fortes de l'espai ocupat per l'agricultura i els creixements urbans notables coincideixen al Maresme, als dos Vallès, al Garraf i al Baix Llobregat. Al Barcelonès ja no queda pràcticament territori agrari: de fet, els usos del sòl s'hi mantenen estables des de fa ja tren-

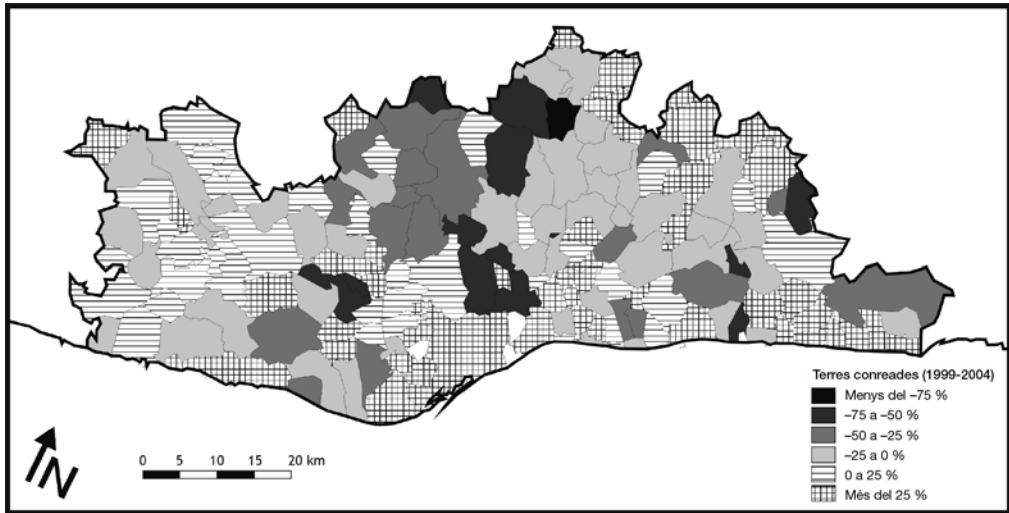
Mapa 2. Evolució de les terres conreades per municipis (1972-1999).

Font: Elaboració pròpia a partir de CA1972 i CA1999.

ta anys —predomini d'espai urbà i, en segon terme, del territori forestal, sense sòl agrari. El notable creixement urbanístic que Solans (2002) localitza per al període 1992-1997 a l'Alt Penedès i al Vallès Oriental no és perceptible al mapa 2, sobretot en el cas de l'Alt Penedès, atès que aquesta cartografia ofereix una perspectiva de conjunt i, per tant, acumulada, d'un període molt més ampli. Tanmateix, ens dona ja pistes sobre l'evolució recent de l'Alt Penedès, caracteritzada per una pressió urbana creixent. Sigui com vulgui, les reduccions d'espai agrari en aquest mapa 2 semblen afectar molt menys el Penedès i alguns municipis del Vallès. En tots dos casos fins i tot es registren termes municipals amb creixement de terres conreades (Font-rubí, Santa Perpètua, Vilamajor, etc.). Aquest patró ens indicaria que són els territoris més allunyats de Barcelona —Alt Penedès, Vallès Oriental— els que aparentment resisteixen més bé l'expansió metropolitana. De tota manera, alguns d'aquests municipis registren pèrdues en els períodes subsegüents, fet que denota un canvi de tendència sobrevingut.

La dinàmica més recent, posterior al 1999, se'ns presenta com erràtica i difícil d'explicar, en part perquè l'hem haguda de basar en els IT, que, com hem repetit, són poc fiables. De fet, de 1999 al 2003, el DARP registra un augment de terres conreades altament improbable. Més sentit té el conjunt del període 1999-2004, en què es constata una reducció perquè —un altre fet inexplicable— de 2003 a 2004 s'ha comptat una reducció del $-7,3\%$, una baixada mai vista, i que segurament té més a veure amb problemes de recompte que no pas amb una tendència real. Sigui com vulgui, la reducció del període 1999-2004, representada per municipis al mapa 3, és d'un $-4,05\%$, la qual cosa significa una pèrdua

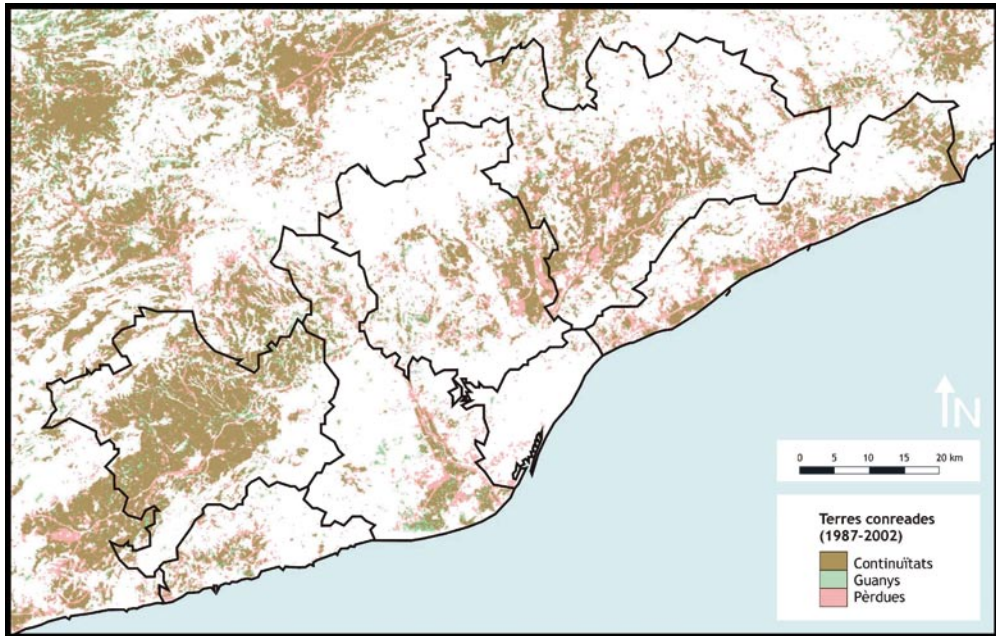
Mapa 3. Evolució de les terres conreades per municipis (1999-2004).

Font: Elaboració pròpia a partir de CA1999 i 1T2004.

d'unes 2.000 ha en cinc anys. Aquesta reducció, passada a unitats anuals, és del $-0,81\%$, és a dir, sembla haver-se moderat respecte a les pèrdues anuals de períodes anteriors (per bé que caldrà esperar al CA2009 per a comprovar si la tendència que apunten els 1T és certa o no és més que una distorsió fruit dels problemes de recopilació de dades).

El mapa 3, corresponent al període 1999-2004, posa de manifest que la tendència a la disminució dels sòls agraris ha estat irregular en l'espai. Marca alguna tendència curiosa, com ara el fet que àrees en què la tònica general durant els darrers decennis havia estat la disminució —Maresme, entorn immediat de Barcelona— han recuperat territori agrari, per bé que això ràpidament queda desmentit no només per l'observació atenta de la realitat actual sinó per l'estudi detallat de la dinàmica del període 2003-2004. En general, el mapa 3 mostra que a tots els municipis vallesans, i amb molta intensitat en alguns del Vallès Occidental (amb reduccions de més del -75%), o del delta del Llobregat —de Sant Boi a Castelldefels—, es produeix una tendència a la pèrdua de territoris agraris. Aparentment es manté la superfície agrària de l'Alt Penedès, per bé que les dades del període 2003-2004 apunten cap a pèrdues intenses a Vilafranca o a Sant Cugat Sesgarrigues, coherents amb un exercici d'observació empírica. Encara hi ha poques dades disponibles sobre el ritme recent d'urbanització al Vallès Oriental o al centre de la plana penedesenca, però tot sembla indicar que en aquests dos sectors el darrer quinquenni s'ha concentrat una gran part de l'expansió metropolitana (Muñoz, 2005).

Dit això, completem aquesta caracterització amb una cartografia no basada en estadístiques sinó en teledetecció. El mapa 4, referit al període 1987-2002, permet una anàlisi més

Mapa 4. Evolució de les terres conreades (1987-2002).

Font: Elaboració pròpia a partir de la Classificació dels usos del sòl a Catalunya 1987 i 2002.

ajustada de la dinàmica real dels darrers quinze anys. Corroborant les tendències apuntades, el mapa mostra més pèrdues de terres conreades que no pas guanys: el balanç global és negatiu. A més, es cartografien alguns guanys agraris en indrets on estem segurs que no n'hi ha hagut: és el cas del litoral del delta del Llobregat o de les muntanyes de l'Ordal. D'altres guanys semblen més plausibles: a la part planera de l'Alt Penedès, sobretot quan la vinya augmenta als turons, als cursos de les rieres, o als erms i matolls en general.

La geografia que esbossa el mapa 4 és interessant, atès que dóna el patró de l'expansió de Barcelona i del creixement metropolità: al Maresme i al Vallès és general, incloent-hi en aquest darrer cas molts sectors del Vallès Oriental, que aparentment podia semblar que mantenia el seu estatus agrari més consolidat. Al Vallès, els polígons industrials són, sens dubte, la causa de les pèrdues més visibles: les peces identificables més grans són Can Salvatella (Barberà i Ripollet), tota la vall inferior de la riera de Caldes i el Circuit de Catalunya i el seu entorn, creixements que, entre altres efectes, han provocat que a hores d'ara Gallecs, una peça agrària de dimensions considerables que no s'ha urbanitzat per circumstàncies excepcionals, hagi quedat envoltada d'espais urbans o paraurbans. Al Maresme, en canvi, els creixements residencials es poden assenyalar com a motiu de la pèrdua de terres agràries, sobretot de Mataró cap al nord, però també, en part, als municipis més immediats a Barcelona. Quant al delta del Llobregat, es pot veure perfectament que

al període 1987-2002 s'ha acabat d'encaixonar l'agricultura romanent entre l'autovia de Castelldefels i la de Sitges, i s'han ocupat les franges del sud i del nord, respectivament, d'aquestes vies: d'una banda, tota l'àrea aeroportuària; de l'altra, el creixement de les ciutats del samontà deltaic. L'espai que roman és, gairebé seguint perfectament els seus límits, el Parc Agrari del Baix Llobregat.

El mapa 4 també ens permet percebre que els territoris agraris que més es mantenen són els de l'Alt Penedès i l'Alt Maresme (fonamentalment la vall de la Tordera). En els casos del delta - vall baixa del Llobregat, el Baix Maresme i el Vallès, queden encara superfícies agrícoles delimitades importants —sobretot al sector oriental del Vallès—; però la dinàmica destructiva que s'hi observa indica que estan amenaçades. De tota manera no ha de passar per alt que, fins i tot a l'Alt Penedès, en què es pot veure encara el sector més ampli de terres conreades de la regió, es constaten algunes pèrdues recents, sobretot vers Vilafranca i els Monjos, per la qual cosa podem pensar que la realitat de la *permanència agrària* penedesenca està en vies de modificació. Podríem, per tant, estar assistint a la fi de l'època en què el Penedès només s'encasellava a la regió metropolitana a efectes administratius, i no pas territorials en general, i d'usos del sòl en particular (Casassas i Mendizàbal, 1991).

Les pèrdues d'espais agraris a escala metropolitana han estat, en definitiva, molt importants, i ens queda per determinar les causes que han conduït a aquestes pèrdues. Si hi dominessin els abandonaments i l'aforestació en general, podríem pensar que es tracta d'una evolució interna del sistema agrari, ja que per lògica la manca de rendibilitat podria ser compensada per la solució més habitual en aquests casos al llarg de la història: deixar de conrear —situem ara al marge el tema del canvi de conreus. Si això no ha estat així, cal pensar que s'ha donat una ocupació de terrenys agraris per part d'usos industrials i urbans i d'infraestructures en general, habitual en entorns metropolitans com el nostre. Pel que hem dit en pàgines precedents, la pèrdua dels territoris agraris de muntanya —en definitiva, el pas de camps a bosc— possiblement és en bona mesura anterior a 1960, mentre que a partir de 1960 gairebé totes les pèrdues són una conseqüència de la construcció, entesa en un sentit ampli. Quant a les noves infraestructures, convé esmentar que el seu impacte és molt evident al mapa 4: A2, a la vall baixa; C32, de Mataró cap al nord; C32, al delta del Llobregat, o C32 al seu pas per la plana vinyatera situada entre Sant Pere i Vilanova. I no cal dir que les carreteres esperonen el creixement urbà posterior, cosa que fa pensar que els *talls* que s'han obert recentment són d'alguna manera *falques* per a futurs creixements —llevat que vagin acompanyades d'una ordenació territorial adequada, fet que més aviat és l'excepció.

En general, la figura 1 ens permet adonar-nos de la tipologia dels canvis d'ús del sòl. Mentre que els espais forestals i urbans tenen una dinàmica positiva (en especial els urbans, la corba dels quals és pronunciada), els agraris presenten una tendència a la baixa. I malgrat que la disminució dels espais agraris sembla haver-se desaccelerat els darrers anys, sobretot a partir del 1990, el cert és que segueix una tònica decreixent. Tant és així que, d'ençà 1998, hi

ha a l'àrea d'estudi més zones urbanes que agràries. El primer ús del sòl de la regió metropolitana segueix sent el forestal, amb totes les subclasses que hom hi vulgui encabir. Es tracta d'un ús del sòl que té una dinàmica positiva paral·lela a la dels espais urbans.

De la figura 1 es pot deduir que el factor fonamental de la pèrdua de terres conreades es troba en els sectors urbanitzats i, en una mesura menor, en els espais forestals. A grans trets, el pas d'espais agraris cap a espais forestals s'hauria produït a les serralades, mentre que a la plana el patró hauria estat el pas dels espais agraris als urbans, per bé que es podrien trobar excepcions en una direcció i en l'altra. Malgrat que reduir l'evolució dels territoris a tres grups d'usos pot semblar simplista, les tendències ens semblen prou clares i expressives. Això es troba reforçat per una altra constatació que es desprèn de la mateixa figura: malgrat l'augment de sòls urbans, els forestals no baixen (més aviat pugen), de manera que l'única *víctima* de l'expansió urbana —o, millor dit, la principal— ha de ser, i és, l'agricultura.

4. Uns darrers apunts

Enfront de la disminució punyent d'espais agraris a l'àmbit metropolità, només escau una planificació territorial i urbanística contundent que eviti la tendència imparabile a la baixa. Si no s'elaboren els mitjans necessaris i si no es va més enllà dels escassos exemples de preservació i gestió efectiva de territoris agraris (cas del Parc Agrari del Baix Llobregat), de moments anecdòtics, ben aviat podem trobar-nos davant d'un escenari de pràctica extinció dels espais agraris metropolitans. I sens dubte que aquest horitzó implicaria uns efectes molt negatius en la qualitat de vida, l'estructura productiva, l'equilibri ambiental, la diversitat paisatgística, el patrimoni cultural, la cohesió territorial o la identitat de l'àmbit metropolità. Convé, per tant, que els paisatges agraris periurbans es mantinguin.

El PTGC, aprovat l'any 1995, va establir que convenia aprovar un pla territorial sectorial d'espais agraris, paral·lel al PEIN, ja aprovat al final de 1992. Dotze anys després sembla que no s'ha fet cap esforç en aquest sentit, malgrat que es tornava a comprometre amb motiu del Pacte del Tinell (l'Acord de Govern, el 2003, per a la setena legislatura). Mentrestant, els espais agraris de l'àrea metropolitana de Barcelona reculen a un ritme trepidant. I el pla esmentat, que hauria de preservar els espais agraris estratègics del país, no es desencalla, fins al punt que avui es pot afirmar que l'instrument de referència seria ben senzill d'elaborar: tots els espais agraris que resten a l'àrea de Barcelona tenen un alt valor per a la planificació territorial metropolitana i és ocios i innecessari debatre sobre la conveniència d'un criteri o un altre. De fet, els plans territorials parcials en elaboració estan protegint —mitjançant diverses categories més o menys pertinents— alguns dels espais agraris que resten, i és previsible que passi el mateix a l'àmbit metropolità, tot i que sembla paradoxal que aquesta protecció parteixi de l'ordenació del territori i no pas, d'entrada, de l'Administració agrària, que hauria de vetllar per la continuïtat i la cura dels seus espais d'actuació específics.

I el cert és que no s'hi val a badar. La proposta —no aprovada— de pla territorial metropolitana de 1998 protegia 57.521 ha, unes 10.000 més que les que avui dia són agràries. Senyal que el ritme dels temps és accelerat i que la qüestió no permet més dilació. No es tracta de crear *museus* ni *pessebres*, sinó d'establir uns instruments de gestió adequats i, sobretot, de fomentar unes regles del joc clares i estables en les qüestions fonamentals d'ordenació territorial i urbanística, i que s'entengui, en darrera instància, que els espais agraris no són reserves urbanes ni pretextos per a eixugar les precàries finances locals. Són, més aviat, un subjecte actiu del territori metropolitana, a banda d'una infraestructura complementària molt necessària per a les ciutats de la regió més poblada del país.

Bibliografia

CASASSAS, L. (dir.) (1991), *L'Alt Penedès: una comarca dinàmica als confins metropolitans*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya.

DARP (2000), *Estadístiques agràries i pesqueres de Catalunya 1999*, Barcelona, DARP.

GIRALT, E. (1950), «Evolució de l'agricultura al Penedès». A: *Actas y comunicaciones de la Iª Asamblea de Investigadores del Penedès y Conca d'Òdena*, Martorell, Igualada Bas, p. 166-176.

IBÀÑEZ, J. J. (2004), «Les dades bàsiques dels boscos a Catalunya». A: TERRADAS, J.; RODÀ, F. (dir.), *Els boscos de Catalunya: Estructura, dinàmica i funcionament*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 28-42.

MAJORAL, R. (1979), «La utilización del suelo agrícola en Catalunya», Barcelona, Universitat de Barcelona. [Tesi inèdita]

MAJORAL, R. (1997), «Socioestructuras agrarias en España. Un análisis regional». A: BRETÓN, V.; GARCÍA PASCUAL, F.; MATEU, J. J. (coord.), *La agricultura familiar en España: Estrategias adaptativas y políticas agropecuarias*, Lleida, Universitat de Lleida, p. 45-82.

MUÑOZ, F. (2005), *La producció residencial de baixa densitat*. (Elements de Debat Territorial; 21)

PAÛL, V. (2006), «L'ordenació dels espais agraris metropolitans. Plans, gestió i conflictes territorials a la regió de Barcelona», Barcelona, Universitat de Barcelona. [Tesi inèdita]

SOLANS, J. A. (2002), «L'ocupació del sòl en el sistema metropolità central durant el període 1980-1998», *Papers. Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 36, p. 49-72.